

Дрозд Н.І.,
здобувач вищої освіти за освітньо-науковою
програмою «Спеціальна освіта»,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

Висоцька А.М.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРА

Анотація: У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми надання педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами. Висвітлено сутність категорій «компетентність», «соціальна компетентність», «соціалізація». Обрунтовано значення цих категорій у навчанні і вихованні дітей з розладами аутичного спектра. Розглянуто особливості формування соціальної компетентності підлітків з РАС та сприятливі умови щодо ефективності педагогічної допомоги таким підліткам.

Ключові слова: аутизм, підлітки з РАС, компетентність, соціальна компетентність, соціалізація.

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПОДРОСТКОВ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИЧЕСКОГО СПЕКТРА

Аннотация. В статье осуществлен теоретический анализ проблемы оказания педагогической помощи детям с особыми образовательными потребностями. Освещены сущность категорий «компетентность», «социальная компетентность», «социализация». Обосновано значение этих категорий в обучении и воспитании детей с расстройствами аутистического спектра. Рассмотрены особенности формирования социальной компетентности подростков с РАС и благоприятные условия для эффективности педагогической помощи таким детям.

Ключевые слова: аутизм, подростки с РАС, компетентность, социальная компетентность, социализация.

THE FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF ADOLESCENTS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS.

Annotation: The article has developed a theoretical analysis of the problem of providing pedagogical assistance to children with special educational needs. Revealed the basic concepts of "competence", "social competence", "socialization". The meaning of these concepts in teaching and education children with autism spectrum disorder were substantiated. The features of formation social competence adolescents with ASD and

favorable conditions for the effectiveness of pedagogical assistance to such adolescents have been uncovered.

Key words: autism, adolescents with ASD, competence, social competence, socialization.

Постановка проблеми. Гуманістична парадигма сучасної освіти полягає в оновленні змісту навчання та виховання учнів. Особливе значення приділяється проблемі виховання соціально компетентної особистості. Тобто, сучасна людина повинна вміти самостійно і свідомо вирішувати складні життєві завдання, пов'язані зі стрімким інформаційно-економічним, соціально - політичним розвитком суспільства та бути готовою до конструктивного досягнення успішної життєдіяльності в ньому.

Право на отримання освіти реалізується на основі надання рівних можливостей. Дитина з обмеженими можливостями має право на ефективний доступ до послуг у сфері освіти, професійної підготовки. Це сприятиме найбільш повному її залученню в соціальне життя та розвитку її особистості, включаючи культурний та духовний розвиток.

Щорічно в Україні та світі значно зростає кількість дітей з аутизмом, у тому числі і підлітків. Тому необхідність залучення їх до нормального функціонування в суспільстві робить досліджувану нами тему надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання сутності, змісту та структури соціальної компетентності особистості є предметом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Ця проблема є комплексною, тому її досліджують фахівці різних сфер науки: філософії, психології та педагогіки.

Наукові праці з психології особистості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Д. Ельконін) є психологічним підґрунтям даного питання. Зокрема, проблемам розуміння сутності компетентнісного підходу, присвячено роботи зарубіжних дослідників І. Зимньої, Дж. Равена, Н. Грішанової, В. Слота, О. Хуторського. Цілеспрямованому пошуку шляхів формування життєвої компетентності особистості, зокрема в процесі навчання та виховання,

присвячені наукові дослідження та ідеї І. Єрмакова, Н. Пустовіт, Л. Сохань, В. Нечипоренко, М. Степаненко, М. Докторович, М. Гончарова-Горянська, Т. Титаренко, В. Циби, І. Ящук та ін. Проблемі розвитку особистості, соціальної адаптації дітей з аутизмом приділяється увага як зарубіжних фахівців з аутизму (К. Гілберг, Т. Пітерс, О. Нікольська, Е. Баєнська, К. Лебединська, Е. Лютова, Т. Моніна, Л. Шипіцина ін), так і вітчизняних (В. Синьов, А. Чуприков, В. Бондар, Т. Скрипник, К. Островська, Д. Шульженко, А. Хворова, В. Тарасун, О. Романчук). Вивчення праць науковців переконує, що успішне включення в суспільство дитини з інвалідністю, у тому числі з аутизмом, можливе при формуванні в неї соціальної компетентності.

Хоча проблемі формування соціальної компетентності підлітків з РАС приділяється велика увага багатьох дослідників, однак і досі не існує єдиного наукового погляду на неї. Це ускладнює подальші дослідження окресленої проблеми, сповільнює процес розроблення та впровадження психолого-педагогічних методик розвитку соціальної компетентності особистості підлітків з РАС.

Значна гострота та актуальність окресленої проблеми, необхідність переосмислення і подальшого вивчення процесу формування соціальної компетентності підлітків з розладами аутичного спектру, і визначило напрям нашого дослідження.

Метою статті є аналіз наукових поглядів у дослідженні сутнісних характеристик соціальної компетентності підлітків з РАС як основоположної ланки їх соціально-педагогічної підтримки в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Як уже раніше зазначалось, нова освітня парадигма визначає формування в учнів ключових компетентностей, таких як загальнокультурна, інформаційна, комунікативна, соціальна, здоров'язберігаюча, навчальна, громадська. Основне значення надається проблемі формування соціальної компетентності здобувачів освіти.

Як свідчить аналіз теорії та практики проблема навчання та виховання підлітків з РАС набуває своєї гостроти внаслідок таких причин, як

відсутність системи спеціальної освіти для цієї категорії, зростання чисельності дітей-аутистів та ін. У світовій практиці ще до кінця не вироблений єдиний підхід до вирішення цієї проблеми. Як зазначають науковці, поясненням цьому може бути відносно короткий термін існування науки аутології та практики педагогіки аутизму. До того ж цю проблему не можна вирішити навіть при створенні нового типу закладів освіти за аналогією традиційним.

Вивчення психолого-педагогічної літератури (А. Чуприков, Т. Скрипник, К. Островська, Д. Шульженко, А. Хворова, В. Тарасун, О. Романчук та ін.) свідчить про те, що аутизм – це широкий спектр різних форм розладів, які характеризуються спільними ознаками: відхиленнями в соціальній взаємодії, труднощами у спілкуванні, стереотипністю в поведінці та інтересах. Дитина з РАС не здатна до самостійного опанування способами взаємодії з оточуючим світом, тож її необхідно всьому навчати: і спілкуватися, і гратися, і вчитися, і піклуватися про себе тощо, тобто формувати в неї соціальну компетентність через соціалізацію.

Для дитини з аутизмом соціалізація є великою проблемою, але вона є єдиним шляхом формування та розвитку особистості і тому її значення важко переоцінити. І тому успішна соціалізація є кінцевим результатом, суттю педагогічного процесу, об'єктом якого є саме дитина [3]. Тобто, якщо дитину з РАС правильно виховувати та навчати, то суспільство отримає людину, відповідальну за будь-яку виконувану роботу – від фізика-теоретика до дворника [3].

Категоріальне поняття «соціальна компетентність» розглянемо в розрізі наступних термінів – «компетентність» та «соціальний». Компетентність визначається К. Островською як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистісних якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Ключові компетентності необхідні кожній людині для особистісної реалізації та розвитку упродовж життя, для досягнення життєвого успіху, активної громадянської позиції, працевлаштування [5].

Отже, завдання освіти полягає у формуванні соціально адаптованої особистості, здатної самостійно приймати рішення, відстоювати свої права та гідність, планувати особисте та професійне майбутнє.

Термін «соціальний» походить від лат. «socialis» та означає товариський, той що належить суспільству та пов'язаний із життям та стосунками людей у соціумі. Отже, виходячи із вищесказаного, зміст поняття «соціальна компетентність» науковці трактують як володіння соціальними повноваженнями, наявність соціального авторитету, володіння соціальними знаннями, які надають можливість існувати та жити в суспільстві.

Г. Єрмаков, Л. Сохань соціальну компетентність розглядають як «знання, вміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проєкту, які передбачають свідоме і відповідальне ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей» [2, с. 9]; та «необхідну психологічну умову повноти самореалізації особистості і досягнення нею вершин свого самоздійснення» [2, с. 11]. У поданому значенні життєва компетентність включає в себе різні види компетентностей, що розкривають загальну здатність індивідууму проявляти себе в тих чи інших ситуаціях.

Як стверджує І. Ніколаєску, соціальна компетентність – це процес та результат засвоєння й активного відтворення особистістю соціально-культурного досвіду під час своєї життєдіяльності та спілкування; формування здатності застосовувати досвід при вирішенні різних проблем, вміння попереджувати та вирішувати конфлікти, проявляти активність та ініціативу в колективі, бути відповідальним за власні вчинки, толерантним у складних ситуаціях і проявляти емпатійність [4, с. 6].

У дослідженні А. Висоцької, присвяченому реалізації компетентнісного підходу у вихованні дітей з інтелектуальними порушеннями, наголошується на необхідності спрямування особливої уваги суспільства і держави «на створення відповідного підґрунтя для розвитку осіб з особливими потребами, адже входження проблемної дитини в соціум неможливе без

цілеспрямованого соціального виховання, спрямованого на оптимізацію процесу її соціалізації» [1, с.329].

Особливої уваги набуває проблема формування соціальної компетентності підлітків з РАС, як передумови на шляху особистості до повноцінного життя, успішного самоствердження та взаємодії із соціальним середовищем. З точки зору соціальних відносин категорія «підлітки з РАС» – це саме той період життя дитини, коли відбувається визначальний процес її адаптації в соціумі, включення в майбутнє доросле життя. Водночас, слід наголосити, що підліток з аутизмом – це дитина, яка ще не має сформованих стійких соціальних цінностей та установок. При цьому має особливості розвитку, чим і вирізняється серед нормотипових однолітків. Тому для набуття належного соціального досвіду, соціальних норм та цінностей підлітки з розладами аутичного спектра потребують спеціальної організації процесу розвитку у них життєвої (соціальної) компетентності як соціально-педагогічної підтримки у суспільстві. Сприятливі умови для формування соціальної компетентності підлітків необхідно створювати під час навчання у школі, у колі сім'ї, а також у процесі залучення їх до громадського життя.

Висновки. Зважаючи на економічні, соціальні, політичні зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, процес навчання, виховання та формування соціальної компетентності підлітків з аутизмом викликає широку зацікавленість фахівців. У своїх наукових працях вони наголошують, що на сьогодні для інтеграції в суспільство зазначеної категорії дітей необхідно розробити теоретичні та практичні підходи до їх навчання, виховання та організації життєдіяльності в цілому.

Дане наукове дослідження матиме практичне значення в розробці методичних рекомендацій та у подальшому вивченні процесів соціалізації підлітків з РАС.

Список використаних джерел

1. Висоцька А.М. Реалізація компетентнісного підходу у вихованні дітей з розумовою відсталістю різних вікових груп / Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методологічного семінару 3

- квітня 2014 м. Київ [у 2 ч.]. Ч.1 / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст.голови), О.І. Ляшенко (заст. голови) та ін.] – К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014 – 370 с. – С.328-333.
2. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М.Несен - К.: Богдана, 2003.- 520 с.
 3. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом: Навч. посіб. Для вищих навч. закладів /В.В. Тарасун, Г.М. Хворова; за наук. ред. Тарасун В.В. – К.: наук.світ, 2004. – 100 с.
 4. Ніколаеску О.І. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник / І.О. Ніколаеску. - Черкаси: ОПОПП,2014.- 76 с.
 5. Островська К.О. Психологічні основи формування соціальних компетентностей дітей з аутистичними порушеннями: Дис. на здобуття наук. ст. доктора пс. наук, Київ, 2013. – 465 с.

Матеріали подані в авторській редакції